

Харківське училище для сліпих Маріїнського

Піклування (1887-1917 рр.)

Царська Росія наприкінці XIX початку XX століття займала перше місце поміж багатьох країн Європи по величині коефіцієнту сліпоти.

Наприкінці XIX століття в Російській імперії 250 тис. сліпих, вибитих із ладу життя внаслідок хвороб, низького рівня життя, недосвідченості, відсутності медичної допомоги, вони вели жалюгідне, тяжке життя. Сліпі відносилися до найнижчої категорії людей за якими не визнавали права на участь у праці та будівництві суспільного життя, на яких дивилися як на зайвий рот, безкорисну істоту. Доля сліпих в Царській Росії - злидні. По даним перепису сліпих по Харківській губернії було 3811 чоловік незрячих: злидарювали - 1080 чоловік, жили без діяльності - 1778 чоловік, дітей шкільного віку - 575 чоловік, дошкільного віку - 225 чоловік.

Положення дійсно було лихим. В 1881 році Грот К.К. державний та громадський діяч, Скребицький О.І. – офтальмолог, створюють Маріїнську раду піклування про сліпих - приватну благодійну організацію, поставивши своєю метою "... навчання сліпих доступним їм ремеслам, заняттям, щоб вони могли існувати без побічної допомоги."

До активної діяльності у Раді Піклування були залучені визначні громадські діячі, вчені: Гіршман Л.Л. - лікар-офтальмолог, мандрівник Семенов - Тяншанський П.П., письменник Короленко В.Г., скульптор Антоновський М.М., Опекушин А.М. та ін. На Маріїнську Раду Піклування було покладено зобов'язання організації, навчання сліпих в Російській імперії. Харківське відділення Маріїнського Піклування про сліпих було відкрито 18 травня 1886 р. Головною турботою відділення була організація училища для сліпих дітей. Через рік, "Харківські губернські відомості" N116 від 7 травня 1887 р. повідомили наступне: Відділення Ради Маріїнського Піклування пропонує значно збільшити кількість вихованців та відкрити

училище для сліпих дівчат. Але здійснити це можливо лише при матеріальній підтримці всіх прошарків суспільства.

Почесний знак Маріїнського Піклування

Перша назва відкритого училища була "Харківське училище для сліпих дітей". Із державних коштів Рада Піклування не отримувала нічого на утримання училища. Воно існувало переважно на внески членів Маріїнського Піклування, благодійних внесків громадян та кружковий збір, який здійснювався в церквах в "Неділю про сліпих" (п'ята неділя після Великодня). В "Харківських губернських відомостях" щорічно друкувалися статті, в яких громадян закликали взяти участь в пожертвуваннях, а на дверях церков вивішувались кружки з надписом "Слѣпыиъ" та порядковим номером. Кружковий збір, по звітам Ради Піклування складав 6 тис. крб. та більше на рік. Деякі кошти надходили від внесків членів піклувальної Ради (від 200 до 500 крб. на рік), частина коштів надходила від пожертвувань громадян (приносили масло, сир, ковбасу, цукерки, вугілля, морську траву для матраців, булки та ін.).

Кружка для зібрання пожертвувань

Першим головою Харківського відділення Ради Піклування став відомий в місті лікар офтальмолог Л. Л. Гіршман. В 1887 році Харкові було відкрито училище для сліпих хлопчиків на вул. Німецькій б.41., у приватному будинку пані Бенедиктової. Харківське училище було відкрито на 15 хлопчиків. Спочатку було прийняло 4 вихованця, в подальшому вівся перепис про прийняття по одному хлопчику

з кожного повіту Харківської губернії. Із існуючих відомостей про сліпих Харківської губернії виходить, що тільки хлопчиків у віці від 6 до 11 років нараховувалося 135 чоловік. При такій кількості училище в 15 хлопчиків не задовольняло потреби надання допомоги нещасним, які втратили зір. Головою Харківського відділення Маріїнської Ради був губернатор Петров А.А., серед 8 членів Ради: Гіршман Л.Л., професор Андреев Костянтин Олексійович (1848-1920 р -математик, заснував курс аналітичної геометрії, в 1898р.- переїхав до Москви, доктор математичних наук) який безпосередньо наглядав за роботою училища.

Рада Піклування мала на меті:

1. Призріння сліпих.
2. Навчання.
3. Підготовка їх до самостійного життя.

Були встановлені такі правила для прийому дітей в Харківське училище сліпих:

1. Невиліковна сліпота на обидва ока;
2. Вік від 7 до 11 років;
3. Здатність до освіти та навчання;
4. Відсутність інших, крім сліпоти, фізичних недоліків.

Остаточному прийому дитини передує період випробування (від одного до двох місяців).

В 1888 році в Харківському училищі виховувалося 17 хлопчиків та одна дівчинка. Вони були розділені на дві групи: підготовче відділення, яке мало дві категорії - більш встигаючі (7 чоловік) та менш встигаючі (4 чоловіки), та один клас (7 чоловік).

Поряд з розумовим розвитком піклувалися також і про фізичне виховання, виявилася здібність дітей до технічних робіт - в'язати попони, мішки, шарфи, шнурки і та інше.

З дня заснування училища та до 1894 року завідуючим Харківським училищем був Кузнєцов Григорій Олександрович, кандидат університету. На утримання училища перший рік було витрачено 5169 карбованців, відповідно, утримання кожного вихованця обійшлося 304 крб.

З 1889 року Рада Піклування була стурбована розширенням приміщення для училища. Будинок пані Бенедиктової став дуже тісний.

З 15 березня 1890 року училище переїхало в більш просторіший будинок пана Квітки на Основі. Але рада була зайнята вишукуванням коштів та можливості щоб побудувати особливий будинок з всіма пристосуваннями для училища сліпих.

Харківське міське управління надало під забудівлю училища для сліпих ділянку міської землі в кінці вулиці Сумської в 990 кв. сажнів та Рада Університету віддала частину своєї землі 330 кв. сажнів.

Піклування отримало безкоштовно 1320 кв. сажнів землі. Рада Маріїнського Піклування надала Харківському відділенню допомогу в 30 тис. крб. для будівництва училища, архітектор Загоський С.І. склав план будівництва училища та кошторис на його будівлю. З середини квітня 1891 року щільно зайнялися розглядом проекту плану училища.

З 4 грудня 1892 року училище переїхало в збудоване приміщення по Сумській. Добудовування приміщення по вул. Данилевського відбувалося з

1909 по 1913 року по проекту архітектора Величко В.В. При училищі була відкрита церква з окремим приходом.

На кінець 1890 року в училищі було 27 чоловік, розділені вони були на 3 класи: старше відділення, середнє та молодше. Навчання велося за загальноприйнятою в училищі сліпих програмою, в яку входили наступні навчальні предмети: Закон божий, історія російської церкви, російська мова, читання книжок, надрукованих шрифтом Брайля, письмо крапкове та плоске, арифметика, історія, географія. Шкільне навчання наближалось за об'ємом до курсу дворічного сільського училища.

Дітей стали навчати музиці та співам. Збільшилися симпатії міського населення до училища, стали більшими пожертвування, так в 1891 році кружковий збір склав 7288 крб.81 коп.

3 4 грудня 1892 року училище знаходиться вже в своєму будинку по вулиці Сумській. В 1893 році було закінчено будівництво першого крила. Харківський університет передав училищу 821 кв. сажень

власної землі для посадки садка. В училищі було вже 31 чоловік.

Поновився вчительський склад, вже почав працювати Волков Олександр Васильович, який закінчив курси Петербурзької земської школи, вчитель співів Панфілов Іван Сергійович, який закінчив курси в придворній хоровій капелі та інші вчителі.

Крім загальної освіти, діти почали опановувати кошикову та щіткову справу. Вироби учнів ремісничих класів можна було придбати на складі училища. Тому, в 1891 році від продажу дитячих виробів прибуток був 23-50 копійок за штуку.

З 1894 р. по 1908 р. інспектором училища сліпих в Харкові був Лейко Кондратій Федорович, видатний педагог і адміністратор, поет. За справу виховання сліпих дітей він взявся з великою любов'ю, старанно вивчив психологію незрячих, розробив методику навчання. Лейко К.Ф. висунув програму та виступав з нею неодноразово в пресі, вона повинна була покращити правовий статус сліпих в країні. Він вимагав визнати за сліпими всі громадянські та політичні права, а саме: право на отримання безкоштовної освіти, на працевлаштування та гарантії пенсії. Ці пропозиції отримали задовільну оцінку суспільства. На свій страх та ризик найбільш здібних, інспектор Лейко К.Ф., навчав музиці і навіть налаштовувати роялі. Але ж видати свідоцтво на звання налаштувальника харківські експерти відмовилися, посилаючись на те, що не знають прикладу, щоб сліпі займалися налаштуванням. Довелося Лейко звертатися до налаштувальників -німців, які прийняли іспит та видали вихованцю свідоцтво. В ремісничих класах Лейко ввів нові професії: в'язання, виготовлення щіток, чоботарство, кошикову справу. Діти із задоволенням займалися ремеслом, але деякі не вірили, що продукція зроблена руками сліпих дітей може конкурувати з виробами зрячих майстрів, та бути якісною. Довелося на одній з виставок посадити за роботу вихованця училища та переконати невіруючих в можливостях сліпих до фізичної праці.

В 1896 році був перший випуск училища - 20 чоловік: 3 - загальна освіта, 2 - щіточника, 8 - кошиківців, 1 - співи, 1 - викладач кошикової справи в зрячій школі, 4 - розносчика газет, 1 – плетіння гамаків. Більшість випускників оселилися у батьків, але не всі могли себе забезпечити. 7 чоловік - злидарювали, 4 - користувалися допомогою батьків, 2 - отримали дотацію, 7 - чоловік - отримали заробітну платню від продажу виробів 5-10 крб. на місяць.

З 1898 року навчання в училищі за новою програмою було розраховано на 8 років: 2 роки - підготовчі класи, 3 роки - початкова школа, 3 роки - ремісничі класи. Навчання сліпих як і раніше мало своїм завданням: розвивати розум та зовнішню чутливість, повідомляти їм деякі елементарні та технічні знання, навчити ремеслу, яке могло б знадобитися в майбутньому та забезпечило б існування. Під керівництвом вихователів вихованці ремісничих класів закріплювали пройдений матеріал у вечірній час. Крім того, читалися твори російських письменників, а також книги на релігійні теми. Музика викладалася на роялі та скрипці, спів був церковний та світський. В 1902 році при училищі була збудована церква. Прихожани приходили послухати церковний хор, який нараховував 20 чоловік. Керував хором Орловський Микола Олексійович. Гордістю хору був Тисячник Максим - обдарований вихованець училища, будучи учнем ремісничого класу він успішно займався музикою з молодшими школярами.

Життя в училищі було строго регламентованим за розпорядком дня:

7.00-8.00- діти встають, прибирають ліжка, миються, одягаються, молитва та чай з булочкою.

8.30- дівчатка прибирають зі столу та миють посуд.

8.45-11.30- молитва, робота в майстерні. Заняття в класах.

11.30-11-50- гімнастика.

12.00- обід із двох блюд, а по неділях – з трьох.

12.30-14.00- прогулянка.

14.00-16.00- заняття в майстернях та в класах.

16.00-17.30- чай з чорним хлібом, прогулянка.

17.30-18.30-співи.

18.30-20.30-заняття в майстернях та рукоділля.

20.45-22.00- вечеря з одного блюда, вільний час, миття, молитва, сон

В 1903 році за участь в виставці виробів Піклування вручили училищу велику срібну та бронзову медаль.

Матеріальний стан училища різко погіршився, коли професор Андреев К.О. був переведений по службі із Харкова до Москви. З його від'їздом тоненький струмочок коштів, які тяжко надходили від членів піклувальної Ради, майже зовсім зник. Регулярно надходили гроші тільки від лікаря Гіршмана Л.Л.. Інспектору училища вдалося знайти вихід - Лейко К.Ф. дозволив завести огород. В саду були зроблені грядки. Вихованці самі засівали їх насінням, поливали та доглядали. Восени зібрали такий врожай картоплі, що його вистачило на всю зиму. Але Лейко К.Ф. виношував план підготовки своїх вихованців до вступу в гімназію та навіть до університету. Училище почало працювати за програмою початкових класів гімназії.

Прогресивні ідеї Лейко К. Ф. не міг здійснити в царській Росії. В 1907 році був знятий з роботи з мотивом: “ За шкідливе вільнодумство в питаннях виховання сліпих дітей”. В цей час в знак протесту проти виключення ректором студентів після студентських хвилювань пішов від суспільної діяльності професор Гіршман Л.Л.

Очолив Раду Харківського піклування Барабашов П.Н., професор університету. Посаду інспектора зайняв грубий, жорсткий чоловік Захаров П.Н. При ньому всі нововведення, які започаткував Лейко К.Ф., швидко зникли, училище знову стало “богоугодним притулком” з карцером.

Часопис Маріїнського Піклування

Вихованці, а також деякі службовці училища висловлювали протест проти жорстких порядків, грубості з боку нового інспектора, за що 11

вихованців були виключені з училища та відправлені до батьків. Троє вихователів та економка залишили роботу в училищі, а інспектора Захарова П.Н. було звільнено з посади. Інспектором училища було призначено Гандера В.О., поповнився і педагогічний склад училища. Гандер В.О. (1864-1939 р.) - тифлопедагог, спеціалізувався в Вені, Берліні, Дрездені, працював інспектором з 1910-1913 р. Під його керівництвом був добудований будинок по вулиці Данилевського, для нього зібрано 120 тис. крб. Влаштований та здійснений перепис сліпих Харківської губернії. Влаштував майстерні для дорослих сліпих. Випустив ряд листівок, в яких йшлося про навчання сліпих.

В 1910 році оснащено лазарет на нижньому поверсі флігеля, де розміщалися сараї та комори. Лазарет складався з двох палат по 3 ліжка. Організатором була член відділення піклування Кора Яківна Бенд. Їй училище зобов'язане тим, що збагатилася чоботарськими та панчішними машинами, вона ж влаштувала для дітей новорічний вечір 6 січня 1910 р. з ялинкою та подарунками.

В 1913 році інспектором училища було призначено Мельникова Петра Георгійовича. Він все своє життя віддав вихованню сліпих дітей. При ньому тільки протягом року брайлевська бібліотека училища збільшилася майже в 3 рази, книжковий фонд поповнився виданнями з історії, географії та ін. Мельников повністю виключив фізичне покарання, намагався розвивати у вихованців самостійність.

В ці роки в училищі вчився Салашко Федір Васильович, який в радянський час став масажистом та довгий час, 68 років, працював в лікарнях м. Харкова, пішов на пенсію в 1985 році в віці 86 років. Ковальов Іван Петрович, зараз пенсіонер, довгий час працював налаштувальником роялів, на заводі ХЕМЗ засвоїв основи роботи на декількох станках.

Не дивлячись на велику творчу роботу інспектора Мельникова П.Г. училище залишалося закладом, що не готує сліпих дітей до життя. Випускники отримували свідоцтво про освіту та ремесло, але не користувалися ніякими правами громадянства.

За 30 років /з 1887 по 1917 рік/ училище закінчили 97 чоловік, з них невелика частина короткий час змогла жити своєю працею, інші або жили на утриманні батьків, або злидарювали. Тільки одному сліпому Ільї Браунді, сину купця, вдалося досягнути високого рангу в суспільстві. Він став адвокатом, закінчивши Московський університет.

Маріїнське Піклування для призріння сліпих за роки свого існування так і не зробило значного впливу на покращення стану сліпих. Піклування тільки поставило питання про працевлаштування сліпих, та про надання їм всіх прав громадянства. Тільки 5% всіх сліпих шкільного віку змогли знаходитися в училищах, 95% сліпих залишалися неграмотними, було працевлаштовано 522 чоловіка.

Морозова М.П.

Воробйова М.О.

Орлов А.В.